

ЭКОНОМИКА ИЛИМДЕРИ
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES

Мокеев У.М., Азимов И.Н.

**ЖАКЫРЧЫЛЫКТЫ КЫСКАРТУУДА МИКРОНАСЫЯЛАРДЫ
КОЛДОНУУНУН ЧЕТ ӨЛКӨЛҮК ТАЖРЫЙБАСЫ**

Мокеев У.М., Азимов И.Н.

**ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ МИКРОКРЕДИТОВАНИЯ
В СНИЖЕНИИ БЕДНОСТИ**

U.M. Mokeev, I.N. Azimov

**FOREIGN EXPERIENCE IN APPLICATION OF MICROLENDING
IN POVERTY REDUCTION**

УДК: 37.014

Макалада глобалдык социалдык көйгөйлөрдүн бири – жакырчылыкты кыскартууда микронасыяларды колдонуунун чет өлкөлүк тажрыйбасынын теориялык жана методологиялык аспектери каралган. Авторлор микронасыялоо – жакырчылык менен күрөшүүдө натыйжалуу инструменттердин бири экендигин баса белгилешет. Жүргүзүлгөн изилдөөдө авторлор жакырчылыктын себебин аныктоо менен аны кыскартуунун негизги инструменттеринин бири катары микронасыялоонун манызын, артыкчылыктарын жана кемчиликтерин кароо менен, чет өлкөлөрдө микронасыялоо системасынын иштөө механизмдерин чагылдырып берди. Макалада көп өлкөлөрдө практика жүзүндө колдонулуп келген микронасыялоонун элементтерин камтыган жаңы ыкмалар тууралуу да баяндалат. Микронасыялоо программаларынын Бангладеш, Австралия, АКШ, Азия жана Африка өлкөлөрү, Россияда иштөөсүнүн өзгөчөлүктөрүн аныктап, аны өнүктүрүү боюнча сунуштарын беришти. Макаланын авторлору микронасыясы негизги аракеттери үй чарбасынын чыгымдары үчүн алынган минималдуу насыялар сегментинде топтолгонун баса белгилешкен. Изилдөө процессинде аналитикалык, салыштыруу, монографиялык изилдөөлөр сыяктуу ыкмалары колдонулду.

Негизги сөздөр: жакырчылык, жакырчылыктын деңгээли, жакырчылыкты азайтуу инструменттери, микронасыя, микронасыялык программалар, микрокаржылоо, микронасыялык уюмдар, сегменттер, микрокаржылык институттар.

В предлагаемой научной статье исследованы теоретические и методологические аспекты зарубежный опыт применения микрокредитования в снижении бедности - как одним из глобальных социальных проблем. Авторы особо подчеркивают, что микрокредитования один из важных, эффективных рычагов в борьбе за снижение бедности в конкретной стране. По результатам исследования авторы определив причины бедности, исследовали сущность, преимущества и недостатков микрокредитования - как основного инструмента их снижения, механизм работы системы микрокредитования а зарубежных странах. В статье также рассмотрены практические меры, новые элементы и методы по осуществлению про-

цесса микрокредитования, в ряде стран мира. Выявлены особенности работы программы микрокредитования в Бангладеш, Австралия, страны Азии и Африки, России и предложены их развития. Авторы статьи указывает, что в отдельных странах микрокредитования в основном объединено и собрано в специальном сегменте минимальных кредитов, для развития домашнего хозяйства. В процессе исследования использованы аналитический, сравнения и моно-графические методы исследования.

Ключевые слова: бедность, уровень бедности, инструменты снижения бедности, микрокредитование, программы микрокредитования, микрофинансирование, микрокредитные организации, сегменты, институты микрофинансирования.

The proposed scientific article explores the theoretical and methodological aspects of foreign experience in the use of microcrediting in reducing poverty, as one of the global social problems. The authors emphasize that microcredit is an important, effective tool in the fight to reduce poverty in a specific country. Based on the results of the study, the authors, having identified the causes of poverty, investigated the essence, advantages and disadvantages of microcrediting as the main tool for reducing them, the mechanism of operation of the microcredit system in foreign countries. The features of the work of the microcredit program in Bangladesh, Australia, the countries of Asia and Africa, Russia are revealed and their development is proposed. The authors of the article indicate that in some efforts, microcredit is mainly united and collected in a special segment of minimum credits for the development of the household. During the research, analytical, comparison and monographic research methods were used.

Key words: poverty, poverty level, instruments for poverty reduction, microcredit, microcredit programs, microfinance, microcredit organizations, microfinance institutions

Кыргызстанда жакырчылыкты кыскартуу түшүнүгү жана стратегиясы актуалдуу көйгөй болуп саналат. Бардык убакта калктын жашоо деңгээлинин жогорулашы, адамдардын татыктуу жашоого, мамлекеттердин байлыкка умтулуусу табигый көрүнүш катары

каралып келген. Буларды эске алуу менен биздин мамлекет бул багытта аракеттерди кылып келүүдө.

Социалдык камсыздоонун учурдагы абалын эске алуу менен, республиканын калкы, өзгөчө, аймактарда, социалдык абалынын олуттуу жакшырышына муктаж экенин айтыш керек. Буга байланыштуу жакырчылыкты, айрыкча өтө жакырчылыкты жоюу актуалдуу жана приоритеттүү көйгөйлөрдүн бири болуп саналат.

Дүйнөлүк банктын баалоосу боюнча, болжол менен 1,4 миллиард адам - дүйнө калкынын 20% дан ашыгы жана өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн калкынын 25% дан ашыгы - азыркы учурда эл аралык деңгээлде кабыл алынган жакырчылыктын чегинен- бир адамга күнүнө 1,25 доллардан төмөн. Мисалы, 2,6 миллиард кишинин (дүйнө калкынын 38%ы жана өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн 46% ы) кирешеси күнүнө 2 доллардан аз [2].

Микронасыялоо - жакырчылык менен күрөшүүдө натыйжалуу инструменттердин бири болуп саналат. Америкалык экономисттер В.Вудворт жана Г.Уоллер микронасыяны "глобалдык жакырчылык көйгөйлөрүн чечүүнүн эң инновациялык стратегиясы" деп аныкташкан [1]. Бул инструмент адамдарга жумуш менен камсыз болууга жана материалдык абалын жакшыртууга мүмкүндүк берет. Бир жагынан алганда, чакан насыялар жеке бизнес ачуу же кандайдыр бир кызматтарды төлөө үчүн берилиши мүмкүн. Мындан тышкары, микронасыя жакырчылыкты жоюунун натыйжалуу жолдорунун бири болуп саналат, анткени ал жумуш орундарын түзүүгө жана калктын аз камсыз болгон катмарын акча каражаттары менен камсыздоого мүмкүндүк берет. Экинчиден, микронасыялоо калктын социалдык жактан аярлуу катмарын социалдык колдоо программаларына потенциалдуу жүктөмдү азайтып, адамдардын финансылык абалын жакшыртып, өлкөнүн финансылык базасын чыңдоого шарт түзө алат [1].

Бирок, ар кандай чет өлкөлөрдө жакырчылыкты кыскартуу инструменти катары микронасыялоонун маңызы жана принциптери бир аз башкача. Мындан тышкары, ар бир өлкөнүн коомдук мамилелердин бул чөйрөсүн жөнгө салуучу улуттук мыйзамдары бар, насыялоо программаларынын ар кандай түрлөрүн ишке ашыруучу микрокаржылоо менен байланышкан уюмдар бар. Мунун баары адамдардын микронасыя менен камтуу деңгээлине жана жакырчылык көйгөйлөрүн чечүү үчүн микронасыяны колдонуу мүмкүнчүлүгүнө таасирин тийгизет.

Ошентип, чет өлкөдө микронасыялык кызмат көрсөткөн уюмдар адатта микронасыялуу институттар деп аталат. Булар каржылык ортомчулардын бир

түрү. Бир жагынан алар ар кандай финансылык булактардан микрокаржылоо үчүн арналган каражаттарды топтошот, экинчи жагынан калкка бул ресурстарга жана ага байланышкан кызматтарга жетүүнү камсыз кылышат [3].

Чет өлкөлөрдө микронасыялоо бир нече принципалдуу өзгөчөлүктөргө ээ. Биринчиден, биринчи жолу алынган насыянын суммасы микронасыялык программа ишке ашырылып жаткан өлкөнүн жан башына ички дүң продукциясынын 50% нан ашпайт. Мисалы, Польшада микронасыялардын орточо өлчөмү 2000 доллар, Бангладеште 50 доллар. Баштапкы насыяны өз убагында төлөгөндөн кийин, кардар кайталап кайрылган учурда, ири суммадагы насыяны алууга болот. Көбүнчө, микронасыялар 12 айга чейинки мөөнөткө берилет. Бир жагынан алганда, бул карыз алынган каражаттарды өз убагында кайтарууну стимулдайт, экинчи жагынан тобокелдиктин деңгээлин төмөндөтөт жана аларды пайдалануунун натыйжалуулугун жогорулатат. Экинчиден, насыялык камсыздоонун бир түрү көбүнчө күрөө эмес, карыз алуучулардын тобунун кепилдиги болуп саналат. Бул кезде, бир нече адам (көбүнчө 4-6) - тааныштар, туугандар, кошуналар, достор - бул топтун ар бир мүчөсү алган насыяны кайтаруу үчүн биргелешкен жоопкерчиликти алган топко биригишет. Күрөөнүн дал ушул түрүн колдонуу менен микронасыялык программалар насыяны 95-98% га чейин кайтарууга жетишет [1].

Чет өлкөлөрдүн микронасыялоо системасын изилдөөнү бул система пайда болгон Бангладеш Республикасы менен баштоо максатка ылайыктуу. 1983-жылы М.Юнус жакырлар үчүн «Граммин Банк» деп аталган банк түзгөн. Бангладештеги микронасыялык жакырчылыкты жоюу системасынын маңызы адамдарга чыгармачылык жана ишкердик потенциалын ишке ашырууга жардам берүү болгон. «Граммин Банк» кедейлерге жөлөк пулдарды жана гранттарды эмес, насыяны берет, алар өздөрүнүн өндүрүмдүү эмгегинин эсебинен пайыз менен төлөшү керек. Бул практика «Граммин Банктын» кирешелүүлүгүн камсыздайт. Берилген суммаларды кайтаруу үчүн банкка төлөнгөн каражаттар, ошол эле карыз алуучуларга же банктын башка кардарларына насыяларды кеңейтүү циклин улантып, андан ары насыяларды берүүгө жумшалат. [1]

М.Юнус төмөнкү элементтерди камтыган жаңы ыкман иштеп чыкты:

- 1) топтук келишим;
- 2) насыялоонун динамикалык режими;
- 3) алынган насыянын үзгүлтүксүз жана тез -тез жабылышы;
- 4) коопсуздук боюнча талаптын жоктугу [5,6].

Бүгүнкү күндө «Граммин Банк» өз кардарларына насыянын төрт түрүн төрт жөнөкөй пайыздык чен менен сунуштайт. Кардар пайыз менен төлөгөн сумма эч качан насыянын негизги суммасынан ашпашы керек.

Негизги ишкердик насыясы 20% менен берилет. Турак жай насыялары 8% менен сунушталат. 2000-жылы башталган программанын алкагында студенттик насыялар окуу убактысынын баарына нөлдүк пайыз менен жана диплом алгандан кийин 5% менен берилет [5].

Мына ошентип, Бангладеште аз камсыз болгон үй-бүлөлөрдүн 80% ансыз деле микронасыяга камтылган. Бангладеште жакырчылыктын деңгээли микронасыялоонун эсебинен акырындык менен төмөндөп жатат. Биринчиден, буга калктын эң жакыр катмары үчүн жеткиликтүү насыялык шарттары бар ар кандай микронасыялык программалардын болушу таасир этет.

Өнүккөн өлкөлөрдөгү микронасыялоонун өзгөчөлүктөрүн карап көрөлү.

Австралияда микронасыя аркылуу жакырчылык менен күрөшүү биринчи кезекте жаңы жумуш орундарын түзүүгө, б.а. чакан ишкерлерге насыя берүүгө багытталган. Австралияда микрокаржылоону өнүктүрүүдө өлкөнүн маанилүү финансылык мекемеси – Улуттук Австралия банкы (National Australia Bank, или NAB) активдүү роль ойнойт. NABнын Социалдык таасир борбору (Center for Social Impact же CSI), менен жүргүзгөн отчетунда 2011-жылы банктын чакан бизнести микронасыялоого салган инвестициясы 4447 миллиард австралия долларында пайда алып келген, деп айтылат. Өлкөнүн өкмөтү да бул багытты жигердүү колдойт: 2017-жылы микрофинансылык демилгелерди колдоо үчүн 61 миллион доллар, 2018-жылы - 92,3 миллион доллар бөлгөн [4].

Австралияда микрокаржылоонун өнүгүшүнө жаңы импульс 2008-жылдагы кризистен кийин, калктын жакыр катмары үчүн салттуу банк продуктыларына жетүү жабылганда алынган. Жыл өткөн сайын бул багыт актуалдуу болуп, көбүрөөк функцияларды аткарууда.

Учурда бул функцияларды бир нече багыттарга бөлүүгө болот:

- 1) микронасыялоо;
- 2) сактоо программалары;
- 3) чакан бизнеске насыялар;
- 4) финансылык билим;
- 5) ислам микронасыясы;
- 6) кайрымдуулук программалары.

Батыш Европа өлкөлөрүнүн жана АКШнын аймагында көптөгөн микрокаржылоо компаниялары

иштейт. Анын үстүнө, алар ар кандай багытта иштешет, бири-бири менен атаандашышат жана дайыма өркүндөтүп жатышат. "Айлык насыялардын" («pay-day loan») жетишерлик өнүккөн мыйзамдуу секторунун бар экендигинин өзү эле өлкөнүн экономикасынын өнүгүү деңгээлин көрсөтүп турат. Скоринг системасы иштей албаган рынокко бизнес жөн эле кирбейт, насыялык тарыхтын негизи жок жана жалпысынан тобокелдиктер насыя берүү үчүн өтө чоң. Белгилей кетсек, Түндүк Америкада микрокаржылоо атаандаштыкка жөндөмдүү; экономикалык өнүгүүнүн максаттары көбүнчө чакан ишканаларды жана жумуш орундарын түзүү; жумушсуздардын экономикалык коопсуздугун камсыз кылуунун мамлекеттик системасы ишкерликке болгон кызыгууну төмөндөтөт; микронасыя – экономикалык өнүгүүнү стимулдаштыруунун көптөгөн ыкмаларынын бири болуп саналат.

АКШдагы микронасыялык программалар экономикалык өнүгүүнүн кеңири спектрин аткарууга багытталган: жакырчылыкты кыскартуудан баштап ишканаларды түзүүгө жана алардын өнүгүүсүнө шарт түзүү [2].

Алар төмөнкү үч негизги категорияга кирет:

- жакырчылыкты кыскартуу программалары, индивиддерге экономикалык көз карандысыздыгын кеңейтүүгө жана социалдык жана финансылык кыйынчылыктарды жоюуга жардам берүүчү көптөгөн жолдордун бири катары микронасыяны колдонот. Бул программалар жакырларга кошумча киреше булактарын алууга жардам берүү менен жакырчылыкты кыскартууга жана адам ресурстарын өнүктүрүүгө багытталган;

- чакан ишканаларга бир менчик ээси же үй-бүлө үчүн туруктуу жумуш булагы болууга жардам берген өз алдынча иш менен камсыз кылуу программалары;

- кичи ишканаларга өндүрүштү көбөйтүүгө, жумушчу күчүн кеңейтүүгө жана банк ресурстарына жетүү мүмкүнчүлүгү бар чакан бизнес болууга жардам берүүчү микро ишканаларды кеңейтүү жана кайра уюштуруу программалары. Бул программалардын алкагында аткарылган милдеттерге жана акыркы алуучулардын муктаждыктарына жараша ар кандай продуктыларды жана кызматтарды көрсөтүшөт. Мисалы, жакырчылыкты кыскартуу программалары практикалык тажрыйбаны жогорулатууга жана социалдык өнүгүүгө, ошондой эле кичи ишканалардын ишмердүүлүгүнүн алкагында кирешени көбөйтүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылууга багытталган.

Түштүк Азияда микронасыя аркылуу жакырчылыкты кыскартуу стратегиясы жакырларга жер сыяктуу өндүрүш каражаттарына жетүү мүмкүнчүлүгүн берет.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, акыркы отуз жылдын ичинде экономикалык өсүштүн жогорку темптерине жана жакырчылыктын олуттуу кыскарышына дуушар болгон бир катар Азия өлкөлөрүндө киреше теңсиздиги өсүүдө. Теңсиздиктин мындай өсүшүнүн себептеринин бири – кээ бир аймактарда микронасыялык программалардын санынын өсүшү.

Африка өлкөлөрүндө жакырчылыкты азайтуу максатында микронасыя берүү программалары чанда кездешет. Африка өлкөлөрүнүн аймагында көптөгөн микрокаржылоо компаниялары иштейт. Анын үстүнө, алар ар кандай багытта иштешет, бири-бири менен атаандаштык жокко эсе. Скоринг системасы иштей албаган рынокко бизнес жөн эле кирбейт, насыялык тарыхтын негизи жок жана жалпысынан тобокелдиктер насыя берүү үчүн өтө чоң. Африканын айыл жерлеринде кыйынчылык жашоо өкүм сүрөт жана мындай аймактар Африка калкынын 70%дан ашык катмарын ээлейт. Жакыр жашагандардын жашоо-турмушу айыл-чарба өндүрүшүнөн түздөн-түз көз каранды болуп турат. Айыл чарбасын өнүктүрүүгө жардам берүү үчүн практикалык микрокредиттик программалар жок. Чакан жана орто ишкерлер үчүн микронасыялардын бар болгондугуна карабастан, рынокторго жетүүчүлүк көптөгөн ишканалар үчүн көйгөй болуп саналат.

Көпчүлүк өлкөлөрдөн айырмаланып, Орусия микронасыясы үй тиричилик чыгымдар үчүн алган минималдуу насыялар сегментинде топтолгон. Маани берүүчү нерсе болуп, жогорку пайыздык чен жылына 800дөн-1000% пайызга жетет, ошондуктан мындай насыялардын бир мүнөздүү белгиси өлкөдө жакырчылык менен күрөшүүгө тоскоол болот, анткени бул кайтарбоонун жогорку көрсөткүчүнө алып келет. Бул кредиттердин өзгөчөлүгү өлкөдө жакырчылыкты алдын алуу эмес экенин белгилей кетүү керек. Россияда микронасыялар коомдун финансылык жактан камсыздалбаган мүчөлөрү өздөрүнүн жыргалчылыгын жогорулатып, өз келечегин жакшырта турган инструмент эместиги айдан ачык [1].

Мындан тышкары, микронасыялык уюмдардын максаттары Бангладештеги микронасыялык уюмдар

менен бирдей эмес. Мамлекет чакан айыл чарба өндүрүүчүлөрүн колдоо, аларды өнүктүрүү үчүн чакан субсидия берүү менен алектенгендиктен, ишкерлерге 50-200 миң рублден аз өлчөмдө бекер берилсе, ишкерликти субсидиялоо программалары да бар. Бул принципалдуу түрдө башка институционалдык форма болуп саналат.

Мына ошентип жыйынтыктап, жакырчылыкты жоюу каражаты катары микронасыя аркылуу өнүгүү бир топ өлкөлөрдө жана көптөгөн өнүгүп келе жаткан Азия жана Африка өлкөлөрүндө колдонулат. Калктын калың катмарына микронасыяларды берүү жарандардын жыргалчылыгынын деңгээлинин жогорулашына жана финансылык кызмат көрсөтүү рыногунун жакшырышына өбөлгө түзөт. Микрокаржылоонун маанилүү социалдык натыйжаларынын бири – карапайым адамдардын жашоо сапатын жакшыртуу болуп эсептелет.

Адабияттар:

1. Жолдоякова Г.Е. Зарубежный опыт применения микрокредитования как инструмента снижения бедности [Текст] / Г.Е.Жолдоякова // Экономика: вчера, сегодня, завтра - 2016. - № 10 - С. 171-180.
2. Лаврушин О.И. Банковское дело: современная система кредитования [Текст] / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева, С.Л. Корниенко. – изд. 3-е допол. – М.: КНОРУС, 2007.-264 с.
3. Салеев И. Институты микрокредитования: зарубежный опыт [Текст] / И.Салаев//Бизнес/Финансы. 2018. - №2 -С.102-112.
4. Черкашина Н. Микрофинансирование в Австралии: молодое-зелено [Текст]/Н.Черкашина // Кредитная кооперация Чувашии- 2013. - С.86-94.
5. Черкашина Н. Микрофинансирование в Бангладеш: от открытия до наших дней [Текст] / Н.Черкашина //Электронный журнал Микроfinance- 2013. №1- С.54-63.
6. Юнус М., Жоли А. Микрокредитование – это настоящая революция [Текст]/М.Юнус//Банковское дело - 2016.-158 с.
7. Дооронбекова Н.М., Оргочорова Н.А. Микрокредитование - как важнейший механизм, влияющий на повышение социального уровня жизни населения. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2010. №. 3. С. 202-205.
8. Дооронбекова Н.М., Оргочорова Н.А. Микрокредитование - как важнейший механизм, влияющий на повышение социального уровня жизни населения. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2010. №. 3. С. 202-205.